

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 330.341.1

DOI: 10.36919/2312-7872.2.2024.34

О. Г. Голіцин,

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку

ПВНЗ «Європейський університет», Київ

E-mail: oholitsyn@e-u.edu.ua

ORCID: 0009-0008-1745-4590

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу стану інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств під час повномасштабної війни. В умовах сьогодення складність процесу розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств зводиться, з одного боку, до необхідності забезпечення фінансової їх стійкості, а з іншої врахування значної кількості чинників, які забезпечують інвестиційну привабливість конкретного підприємства і стимулюють залучення інвестиційних ресурсів з зовнішніх джерел в умовах повоєнного періоду. Активна інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств включає в себе не тільки прискорене відтворення та розвиток матеріально-технічної бази, а й розширення її інноваційної складової. Великою мірою цей процес залежить від затвердження та впровадження власниками підприємств вдалих інвестиційних проектів, які ґрунтуються на інформації про фінансову привабливість інвестування у певні об'єкти й технологічні прийоми. Це свідчить про необхідність удосконалення методичних підходів, практичних рекомендацій і механізмів підготовки та реалізації управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Відповідно, складною є система управління інвестиційною привабливістю, адже щоб змінити становище підприємства, яке впродовж певного періоду часу формувалось під дією сукупності факторів, слід задіяти значний інструментарій впливу на його фінансово-економічну систему. При цьому важливо наголосити, що процес підвищення інвестиційної привабливості має бути постійним і безперервним, адже результатом успішного впровадження заходів з підвищення інвестиційної привабливості є не лише активізація інвестиційних процесів, але й зростання ефективності системи управління, рівня рентабельності діяльності, а також впровадження прогресивних систем бізнес-планування та бюджетування.

Ключові слова: інвестиційний клімат, інвестиційна діяльність, інвестування, інвестиційна активність, сільськогосподарське підприємство.

Постановка проблеми. Повномасштабне російське вторгнення в Україну стало новим і визначальним чинником впливу на рівень ділової активності та інвестиційного клімату в Україні. На сьогодні оцінка генеральними директорами інвестиційного середовища в Україні очікувано погіршилась.

Представники бізнесу вказують на проблеми тіньової економіки, спад виробництва через руйнування транспортно-логістичної, соціальної, маркетингової інфраструктури в цілих регіонах, валютні обмеження, високі ціни на енергоносії, неефективну систему оподаткування, мінування полів, пошкодження сільськогосподарської техніки, окупацію територій та незаконне вивезення українського зерна, трудову міграцію, часті зміни у законодавстві та незрозумілу процедуру мобілізації. Відбувається відтік кадрів за кордон та їх часткове переселення на захід держави, що тимчасово виводить з активного економічного життя сотні тисяч людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню інвестиційної діяльності присвячено багато праць науковців: Павленко Т.А., Кравченко М.О., Мордань Є.Ю., Гуца А.В., Свиноус Н.І., Феєр О.В., Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г. Разом із тим, актуальними в умовах

сьогодення постала проблема аналізу стану інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств під час повномасштабної війни.

Метою дослідження є вивчення та аналіз стану інвестиційного клімату та інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств під час повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення сприятливого інвестиційного клімату є завданням важким, особливо у воєнний та післявоєнний період. Для систематизації обговорення нових викликів необхідно забезпечити фахівців з економічного розвитку необхідними знаннями та навичками. Це дозволить їм адаптувати програми та ініціативи, спрямовані на залучення іноземних інвесторів, до умов нестабільного існування.

Інвестиції є каталізатором структурної трансформації економіки та усунення соціальних та економічних проблем. Активізація інвестиційної діяльності, формування інвестиційних ресурсів є основою росту економіки країни. Інвестиції є основним джерелом розвитку будь-якої галузі; вони непорушно пов'язані з інноваційними процесами та є одним із ключових елементів сталого економічного зростання [1].

Інвестиційний клімат — це сукупність соціально-економічних політичних, соціально-культурних, фінансових, організаційно-правових і географічних факторів, які притаманні певній країні (регіону, галузі) і визначають її привабливість для іноземного інвестора [2].

Інвестиційний клімат безпосередньо має вплив на основні показники соціально-економічного розвитку країни, дозволяє оновлювати виробництво, проводити модернізацію й нарощування основних фондів підприємств, впроваджувати новітні технології, сприяє вирішенню соціальних проблем, забезпечує високий рівень зайнятості населення тощо. Отже, в даний час стабілізація інвестиційного клімату є найважливішим завданням для України [3]. Воєнна агресія росії проти України очікувано зайняла перше місце у переліку чинників, що негативно вплинули на інвестиційний клімат, на другому місці — корупція, на третьому — слабка судова система.

Однією з головних позитивних змін бізнес-лідери найвище дали оцінку наданню Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу, скасування мит і квот на український експорт й «транспортний безвіз» із ЄС.

Було проведено опитування серед потенційних роздрібнених інвесторів які ж сфери є перспективними для вкладання коштів. Результатом цього є те, що перші місця посіли індустрії, які пов'язані із базовими людськими потребами: сільське господарство та будівництво набрали 56% та 50% відповідей, інфраструктура (транспорт, склади, пошта) та переробка — 41% та 40%. Простіше кажучи, вибір відповідей дає наглядне уявлення про те, що шкала перспективних галузей корелюється із шкалою пріоритетних життєвих потреб людини.

З огляду на особливості функціонування підприємств аграрної сфери, галузь завжди потребуватиме залучення коштів для організації безперервного фінансування виробничого процесу, тобто здійснення інвестиційної діяльності що, окрім використання прибутку та банківських кредитів, можливості залучення яких не завжди є достатніми, може набути вигляду участі іноземних інвесторів та благодійних організацій в аграрному виробництві через тривалість відтворення та неспівпадіння періодів вкладення коштів та їх відшкодування шляхом отримання виручки від реалізації.

Рівень втручання держави у інвестиційні процеси повинен визначатися ступенем зацікавленості суб'єктів ринкових відносин у межах діючих обмежень цих процесів. Зазначимо, що насамперед метою обґрунтування доцільності використання інструментів регулювання інвестиційної діяльності в досліджуваній галузі є забезпечення продовольчої безпеки, таким чином дія кожного конкретного інструменту може вплинути на стимулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі [3].

У процесі виготовлення продукції, задля її реалізації, зношується матеріально-технічна база підприємств, в нашому випадку — сільськогосподарських, а саме будівлі, споруди, тваринницькі приміщення, машини (трактори, комбайни, сівалки і т.д.), устаткування, обладнання для переробки сільськогосподарської продукції. Тому існує необхідність оновлення матеріально-технічної бази, технології виробництва, використання інновацій, інакше підприємство не буде давати такого корисного ефекту на який очікує власник.

Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [4].

Інвестиційна діяльність являє собою цілеспрямовано здійснюваний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми або портфеля та забезпечення ефективності їх реалізації; цілеспрямований комплекс організаційно-економічних заходів фізичних і юридичних осіб та їх об'єднань щодо вкладання та реалізації інвестицій в умовах ризику з метою досягнення позитивного результату в господарській діяльності підприємства (економічного, соціального, екологічного, інноваційного ефекту) [5]; це придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей) [6]; процес здійснення інвестицій, тобто вкладення вищевказаних цінностей в об'єкти підприємництва і соціальної інфраструктури [7].

Інвестиційна діяльність передбачає не лише сам процес вкладення коштів, але і пошук інвестиційних ресурсів, а також враховуючи результати узагальнень науковців щодо сутності інвестицій, на нашу думку, в якості об'єкту такої діяльності слід розглядати не лише інвестиції, але й інвестиційні ресурси.

Інвестиційна діяльність здійснюється на основі [4]:

– інвестуванню коштів, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими спілками, товариствами, асоціаціями, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;

– інвестуванню, що здійснюється державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів та органами державної влади за кошти державного бюджету, позичкових коштів;

– місцевого вкладення коштів, яке здійснюється органами місцевого самоврядування за допомогою коштів місцевих бюджетів, залучених коштів, а також комунальними підприємствами та установами за рахунок власних та залучених коштів;

– державної підтримки інвестиційних проєктів;

– міжнародного інвестування, що здійснюється юридичними особами та громадянами іноземних держав;

– спільного інвестування, що реалізовується юридичними особами та громадянами України або іноземних держав.

Формування інвестиційних ресурсів є необхідною складовою реалізації інвестиційної діяльності, в процесі здійснення якої першочергове значення має пошук джерел цих ресурсів.

Зазначимо, що класифікація інвестиційних ресурсів за джерелами їх надходження є загальноприйнятою, найчастіше використовуваною та найважливішою. Саме така класифікація відображена і в Законі України «Про інвестиційну діяльність» (рис. 1) [4].

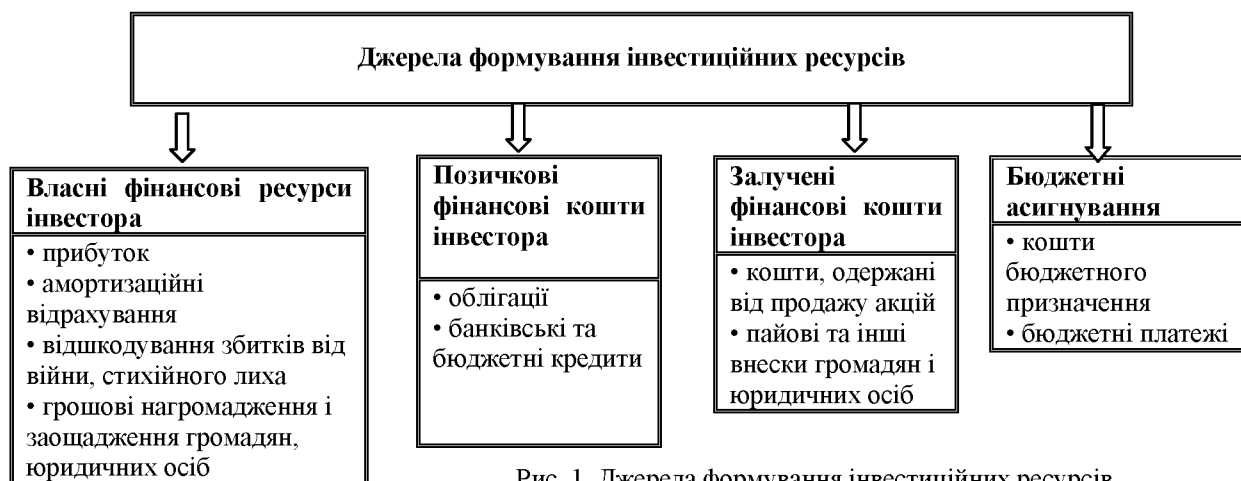

Рис. 1. Джерела формування інвестиційних ресурсів

Забезпечення інвестиційною діяльністю за важливістю та масштабами впливу на фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання можна порівняти до системи управління усіх підприємством як цілісною економічною системою. Наступне також вимагає постійної розробки та вдосконалення концептуальних основ та методичного інструментарію розвитку інвестиційної діяльності.

– внутрішні власні джерела інвестиційних ресурсів: нерозподілений прибуток; амортизаційні відрахування; спеціальні фонди, що формуються за рахунок прибутку; страхові відшкодування збитків; довгострокові фінансові вкладення, строк погашення яких закінчується у поточному періоді; частина основних засобів, що повторно інвестується шляхом продажу; частина зайвих оборотних активів, що іммобілізується в інвестиції;

– внутрішні позичені джерела інвестиційних ресурсів: приріст заборгованості з оплати праці; приріст заборгованості в розрахунках з бюджетом та державними цільовими фондами; приріст заборгованості за розрахунками зі страхування; приріст іншої внутрішньої кредиторської заборгованості підприємства;

– зовнішні власні джерела інвестиційних ресурсів: акціонерний або пайовий капітал; кошти, що виділяються вищими холдинговими та акціонерними компаніями; безоплатно надані державними органами або комерційними структурами кошти на цільове інвестування;

– зовнішні позичені джерела інвестиційних ресурсів: довгострокові кредити банків та інших кредитних структур; прямі державні кредити; інвестиційний податковий кредит; комерційні кредити, що надаються постачальниками машин, обладнання та інших інвестиційних товарів підрядчиками (лізинг); кошти, що залучаються шляхом емісії та розміщення облігацій та інших боргових зобов'язань підприємства; інші джерела формування позичених ресурсів.

Інвестиційна діяльність є передумовою підвищення конкурентоспроможності та постійного розвитку будь-якого підприємства.

Умови війни завжди створюють виклики для всіх галузей економіки, а особливо для сільського господарства, яке є найважливішим джерелом харчування населення. Війна може привести до знищення сільськогосподарських культур, інфраструктури та інвестицій, тому механізми інвестування стають критично важливими для забезпечення продуктивності та виживання сільського господарства під час війни.

Одним з основних механізмів інвестування сільськогосподарських підприємств під час війни є державні інвестиції. Умови війни зазвичай змушують державу вкладати значні кошти у розвиток сільського господарства, щоб забезпечити продовольчу безпеку населення та зменшити залежність від імпорту продуктів харчування. Державні інвестиції можуть включати такі заходи, як фінансування досліджень та розвитку, субсидії на закупівлю нового обладнання та технологій, а також забезпечення фінансування для реконструкції та відновлення інфраструктури, що зазнала збитків від війни.

Інший механізм інвестування під час війни — це приватні інвестиції. Приватні інвестори можуть інвестувати у сільське господарство через закупівлю землі та розробку нових сільськогосподарських прєктів. Ці інвестиції можуть забезпечити додаткові кошти для розвитку та відновлення сільського господарства, а також сприяти підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємств. Приватні інвестиції можуть бути особливо корисними для сільськогосподарських підприємств у військових конфліктах, оскільки державні інвестиції можуть бути значно обмежені. Інвестори можуть бути зацікавлені в інвестуванні в сільське господарство з різних причин, включаючи підвищення прибутковості, диверсифікацію портфеля, підтримку сталого розвитку та інвестування в соціально відповідальні проекти. Приватні інвестори можуть бути в особливо вигідному положенні, щоб інвестувати в сільське господарство, оскільки вони можуть бути більш гнучкими та швидко реагувати на зміни в ринкових умовах. Приватні інвестори можуть також бути зацікавлені у співпраці з сільськогосподарськими кооперативами. Кооперативні структури можуть забезпечити інвесторам більшу безпеку і більш точний контроль над їхніми інвестиціями, оскільки кооперативні фермерські об'єднання часто мають сильний менеджмент та досвід у сільському господарстві.

Наступним важливим аспектом є залучення досвідчених та кваліфікованих фахівців до розвитку та впровадження нових проектів. Це допоможе підприємству підвищити продуктивність та конкурентоспроможність, а також забезпечить успішне впровадження нових технологій та інновацій.

Повномасштабна війна стала новим фактором впливу на рівень ділової активності та інвестиційного середовища в Україні. Зазначимо, що інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року впав на пів пункту та склав 2,17 бала з 5-ти можливих. Це значення — найнижче з 2013 року. Такі результати нового етапу експертного дослідження, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією, були презентовані 08.08.2022 на онлайн-зустрічі Асоціації [8].

Незважаючи на величезну кількість проблем, спричиненими військовими діями на території нашої держави про інвестиційні проекти говорити важко, та все ж таки є певні зрушення вкладення інвестицій у виробництво, відкриті порти дають нам надію для сільського господарства та аграрного бізнесу. Посівна була складною, збирання врожаю також ускладнено, і хотілося б, щоб принаймні була можливість збереження й реалізації врожаю, що ми маємо, та того, що буде зібраний.

Спостерігається певна інвестиційна діяльність здебільшого на кордонах, у країнах, що межують з Україною. Планується будівництво терміналів, зокрема на польському та румунському кордонах. Були також невеликі інвестиції від українських клієнтів з галузі сільського господарства щодо розбудови додаткових терміналів. Міжнародна фінансова корпорація, своєю чергою, розглядає можливості для фінансування побудови різних об'єктів для зберігання сільськогосподарської продукції.

У вересні 2022 року була створена нова інвестиційна ініціатива Уряду України — Advantage Ukraine [9], яка спрямована на залучення майбутніх інвестицій у країну шляхом демонстрації широких можливостей у центральних секторах, що буде особливо важливим для післявоєнної України. Ця ініціатива охоплює сільське господарство, інноваційні технології, оборонну промисловість, металургію та металообробку, електроенергетику, фармацевтику, природні ресурси, логістику та інфраструктуру, меблеву та деревообробну промисловість.

Пріоритетним напрямком політики України є спрямування всіх можливих засобів для перемоги та відновлення економіки після війни. В майбутньому Україна планує стати більш відкритою для міжнародного співробітництва, оскільки залучення іноземного капіталу та інтелектуальної власності не тільки відродить частково зруйнований промисловий сектор країни, знизить рівень безробіття, а також сприятиме створенню нових ресурсозберігаючих виробництв на основі останніх технологічних розробок, які сприяли б новому відродженню нашої країни, як технологічно розвиненої держави [1].

Для відновлення та розвитку економіки Україна має пройти досить складний шлях, що пов'язано з масштабністю завдань, які мають бути вирішені в умовах дефіциту ресурсів. Відразу слід зазначити, що суттєвих економічних змін та відродження Україна зможе досягти лише за допомогою світової спільноти.

Висновки. На даний час Україна переживає найтривожніший момент у своїй історії. Щоб вистояти у війні, їй потрібна не лише сила зброї, а й економічне підґрунтя. Використання інструментів реалізації інвестиційних заходів є процесом приведення підприємства до такого стану, який відповідатиме запитам потенційного інвестора. Попри всі труднощі та загрози у період військового протистояння, наша економіка на цьому етапі пройшла тест на міцність. Найстійкішою, стратегічно важливою галуззю спільного господарства є агросектор, який працює на добробут України, продовольчу безпеку країни та світу. Кожен агровиробник, роблячи свою справу, створює підґрунтя для сприятливішого інвестиційного клімату та зростання ділової активності. Отже, надзвичайно важливим завданням, яке стоїть перед державною владою, громадськими об'єднаннями, волонтерськими організаціями та іншими учасниками суспільних процесів в Україні — це пошук та залучення різноманітних ресурсів, які будуть використовуватися для економічного відновлення, відбудови нових виробничих та науково-освітніх потужностей, виведення економіки країни з кризи на новий якісний рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павленко Т.А., Кравченко М.О. Інвестиційний клімат України: основні проблеми та перспективи формування: III Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи» 2022.
2. Мордань Є.Ю., Гуца А.В. Інвестиційний клімат України та шляхи його поліпшення. *Інвестиції: практика та досвід*. № 17, 2017.
3. Свиноус Н.І. Управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств: дис. ... д-ра екон. наук : 073. Білоцерківський національний аграрний університет, Біла Церква 2021.
4. Про інвестиційну діяльність: Закон України 18.09.1991 Відомості Верховної Ради України. 1991. № 1560-ХІІ (Редакція від 10.10.2022).
5. Феєр О.В. Управління інвестиційною діяльністю підприємств у ринкових умовах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку* № 851, 2016, 140–145 с.

6. Наказ, Положення, Форма від 07.02.2013 № 73 Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».
7. Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г. Державне регулювання економіки: навч. посіб. К.: «Хай-Тек Прес», 2011. 428 с.
8. <https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlivi-investiciyi-pid-chas-viyni.html>
9. Advantage Ukraine: The investment initiative of the Government of Ukraine. 2022. URL: <https://advantageukraine.com> (the date of access: 17.10.2022).

REFERENCES

1. Pavlenko T.A., Kravchenko M.O. (2022) / Investment climate of Ukraine: main problems and prospects of formation: III International Scientific and Practical Conference “Business, Innovations, Management: Problems and Prospects”.
2. Mordan E.Yu., Gushcha A.V. (2017) / Investment climate of Ukraine and ways to improve it. Investments: practice and experience. No. 17.
3. Svinous N.I. (2021) Management of investment activities of agricultural enterprises: thesis... Dr. Econ. Sciences: 073. Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva.
4. On investment activity: Law of Ukraine 18.09.1991 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1991. No. 1560-XII (Editorial dated 10.10.2022).
5. Feyer O.V. (2016) / Management of investment activities of enterprises in market conditions. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development No. 851. P. 140–145.
6. Order, Regulations, Form No. 73 dated 07.02.2013 On approval of the National regulation (standard) of accounting 1 “General requirements for financial reporting”.
7. Kaletnik G.M., Mazur A.G., Kubai O.G. (2011) / State regulation of the economy: training. manual K.: “Hi-Tech Press”, 428 p.
8. <https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlivi-investiciyi-pid-chas-viyni.html>
9. Advantage Ukraine: The investment initiative of the Government of Ukraine. 2022. URL: <https://advantageukraine.com> (the date of access: 17.10.2022).

Golitsyn O. H. THE INVESTMENT PROCESS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES DURING THE WAR

Absrtact. *The article is dedicated to analyzing the state of investment activities in agricultural enterprises during full-scale war. In the contemporary context, the complexity of the investment development process in agricultural enterprises is attributed, on one hand, to the necessity of ensuring their financial stability, and on the other hand, to considering a significant number of factors that ensure the investment attractiveness of a specific enterprise and stimulate the attraction of investment resources from external sources in post-war conditions. Active investment activities of agricultural enterprises encompass not only the accelerated restoration and development of the material and technical base but also the expansion of its innovative component. To a large extent, this process depends on the approval and implementation of successful investment projects by the enterprise owners, based on information about the financial attractiveness of investing in specific objects and technological practices. This underscores the need to improve methodological approaches, practical recommendations, and mechanisms for preparing and implementing management decisions in the field of investment activities of agricultural enterprises. Consequently, the system of managing investment attractiveness is complex, as altering the situation of an enterprise, which has been shaped over a certain period under the influence of a set of factors, requires the deployment of a significant toolkit to impact its financial-economic system. It is important to emphasize that the process of enhancing investment attractiveness should be continuous and ongoing. The successful implementation of measures to increase investment attractiveness not only leads to the activation of investment processes but also results in the growth of the management system's efficiency, the level of profitability, and the implementation of progressive business planning and budgeting systems.*

Keywords: *investment climate, investment activity, investing, investment intensity, agricultural enterprise.*